

Nyírdersz

Nyírdersz története:

Igen korai település, talán várjobbágyok lakták. A neve személynévi eredetű, de a személynév eredete vitás. Eső ismert birtokosa az 1298-ban említett Lőrinc, a Petri Ders család őse. Ez a család rokonságban állott a közeli Kántorjánosiban birtokos Jánosi családdal. 1378-ban Dersi Sándor Miklós fia és rokonai osztozkodtak Dersen, ahol ez időben templom állott és két utca, Chararulcha és Hodarulcha is volt. A család törzsbirtoka Jánosiban volt, ahol ecclesia parochialis és kúria állott, és az közös tulajdonban maradt. A tasnádi főesperes 1438-ban Cántor István jobbágyait 50 forint meg nem fizetése miatt egyházi átok alá vetette. Nyilván rokonság címén a XV. században e tájon ismert középbirtokos nemesi családok sorban részbirtokosokká lettek a faluban. De már 1481-ben a Báthoriak és 1505-ben a Csaholyi család szerezte meg -mivel 1489-ben a Petri Ders család fiágon kihalt és leányágon az Ibrányi család vált földesurává. A XVII. Században zálogjog címén egy ideig a gr. Barkóczyak is bírták. Azonban a jobbágyfelszabadításig megmaradt a Vayak grófi és bárói ága, valamint az Ibrányiak kezén. A XVIII. Században görög katolikus lakosokkal népesült be; görög katolikus templom is volt

Nyírdersz jellege:

A XVIII. században görög katolikus lakosokkal újratelepült község igen korai település. 1378-ban már két utcája volt (Chararulcha és Hodarulcha), és lényegét tekintve ma is csak két utcából áll. A XIV-XVI., illetve a XVIII. Századi településszerkezet hasonló volta - erős valószínűség szerint: azonossága - Derzs esetén okkal feltételezhető.

Keresztutcs kisközség, faluközpontjában trapéz alakú, három telekkel felszabdalt és beépített szigettel. Az ÉNy-DK hossz tengelyű főút alul, a Báthori útnak nevezett szakaszon derékszögben megtörik és keleti irányba fordul (Hodászi út). Ennek végén majorsági épületek állnak. A főút északnyugati vége (Jánosi u.) viszont fenn kettéágazik, és a nyugatra forduló rövid szakasz a századfordulótól kezd beépülni. A falu DNY-ÉK tengelyű keresztutcsájából csak a nyugati szakasz (Nagygyulaji u.) hagyományos beépítésű; keleti oldala napjainkban épül be.

Az utcabeépítettségre az előkertes elrendezés a jellemző. Szalagtelket soros, elvértve kétsoros beépítésűek. A belső kerítéssel két részre osztott, udvarból és nagyudvarból álló portáin tagolt épületelrendezés figyelhető meg.

Néhány nevezetessége:

GÖR.KAT.TEMLOM

1519-ben említik a falu templomát és plébánosát.

Homlokzati tornyos, egyhajós téglatemplom, sokszög záródású, támpilléres szentéllyel. A szentély biztosan gótikus a XV. Századból. Erre vall déli homlokzatának keleti ablaka, amelynek rézsús kőkönyöklője maradt meg. A támpillérek kettőszásúak...A síkmennyezetes hajóhoz a fiókos kongaboltozattal fedett szentély csúcsos diadalívvel csatlakozik, amely gótikus eredetű. Főoltára fából készült.

Padja előlapján kétféjű sas, oldalán levéldísz

Népi építészet

Lakóház: A korábbi szoba (ház)+konyha (pitvar), ill. szoba (nagyház)+konyha (pitvar)+szoba (kisház) vagy kamra alaprajzú karóváz (mereglyés) földfalú épületeket napjainkra már csaknem teljesen kiszorította a háromosztatú, homloktornácos, vert- vagy vályogfalas lakóház. A szabadkémény és a konyhában álló kemence még elég gyakori.

A sárral tapasztott oldalfalú, földpadlós, deszkamennyezetes helyiségeket szarufás tetőszerkezet fedi. Az oromfalas vagy csapott nyeregetős épületek szalmával héjaltak. Az egy- vagy kétablakos utcai homlokzatok deszkázott oromfalúak.

Gazdasági épületek

A lakóház mögé sorolt és különálló gazdasági épületek közül az istállók (ólak) érdemelnek említést. Oromfaluk gyakorta tapasztás nélküli; vesszőből font vagy napraforgókóróból készült. A korábbi kedvezőtlen birtokviszonyok miatt egy-egy faszerkezetű szén (szén), valamint a különböző rendeltetésű kislát tartozik még az udvarhoz.

Szegényesek a dorongfából vagy kóróból készült kerítések.

-Nagygyulaji u. 32. Lakóház. Tul.: Komé György

A századfordulón épült, szoba (nagyház)+pitvaros, szabadkéményes (fűstház, földfalú ház. Kétablakos, csapott nyeregetős, deszkaoromfalas utcai homlokzata fa oromtornácos. A konyhában részben átalakított régi kemence. A szarufás, nádazott tető fölött a kémény deszkafalú.

A helyiségek földpadlósak, deszkafödémek.

-Népi építészeti szempontból említést érdemel még a ma istállónak és nyári konyhának használt háromosztatú, egyablakos és fűrészelt deszkával díszített oromfalú János utcai lakóház.

Készítette: Kecskés Anna III. rajz – víz.kom. 2002-06-03